

Szabó Károly

Ha nem tartanék a közhelyektől, ide írnám Terentianus Maurus szállóigévé vált mondatát: „Pro captu lectoris habent sua fata libelli”, azaz a könyveknek is megvan a maguk sorsa. Ugyanis hányatott sorsú kötettel tiszteleg az erdélyi magyar tudományosság Szabó Károly emléke előtt. A *Kriterion Könyvkiadónál* megjelent könyvet évtizedekkel ezelőtt Váczy Leona, a kolozsvári Egyetemi Könyvtár nagynevű bibliográfusa állította össze, ám munkáját az 1989 előtti román kultúrpolitika, majd az emberi feledés okán az olvasók csak most vehetik kézbe.

Ki volt az a hatalmas munkabírási könyvtáros, akinek többek között a *Székely Oklevéltár* négy kötetét, illetve a *Régi Magyar Könyvtárban* összegyűjtött felbecsülhetetlen értékeket köszönheti az utókor? Bár életét érett fejjel az székelység történetének kutatásával kötelezte el, az Alföldről indult, és klasszikus műveltségét Debrecenben, a Református Kollégiumban szerezte. A késmárki jogakadémia és a fiumei tengerésziskola kitérője után visszatért a humaniorákhoz, és fordításai révén nemsokára kapcsolatba került a kor befolyásos irodalomszervezőjével, Toldy Ferencel. Toldy jóvoltából már a *Magyar Tudósok Tára* kiadványsorozaton dolgozott, amikor kitört az 1848-as forradalom. Röviddel a vereség után Teleki József, az Akadémia első elnöke mellé került, hogy segítkezzen neki a *Hunyadiak kora Magyarországon* című monumentális munkájának adatgyűjtésében, kiadásában. Hozzáértését bizonyítja, hogy mentora halálát követően őt bízták meg a kéziratban maradt kötetek befejezésével, sajtó alá rendezésével. Teleki mellett tanulta meg a történeti forráskritika módszereit, amelyet később önálló kutatásai során bőségesen kamatoztatott.

Mikó Imre Nagyenyedre szóló meghívása 1859-ben a nagykőrösi gimnáziumban érte Szabó Károlyt. Tanári pályáját ugyan Erdélybe érkezésével fel kellett adnia, helyette a frissen alakult *Erdélyi Múzeum* könyvtárhozi állását kínálták fel neki. Bő évtizeddel később az időközben létrehozott kolozsvári egyetem könyvtárának vezetését is rábízták, és hamarosan ugyanezen intézmény vezetését is ellátta.

Váczy Leona a *Napló és tanulmányok* révén arányosan mutatja be a tudós könyvtárost. Elsőként naplóját közli, amelyben a 22 éves fiatalember fiumei benyomásait rögzítette. Érthetően fajsúlyosabbak Szabó Károly szakmai írásai. A *Régi Magyar Könyvtár* három kötetének előszavai rálátást engednek arra a hatalmas munkára, amelyet Szabó az 1711 előtti magyar vonatkozású könyvészet terén felmutatott, és amelynek tökéletesítése élete végéig lefoglalta (a harmadik részt már Hellebrant Árpád adta ki). Amíg ereje engedte, fáradhatatlanul gyűjtötte Erdélyben, később azon is túl a magyar vonatkozású könyvek bibliográfiai adatait, különös figyelemmel az ún. *transsilvanicumokra*.

A Szabó Károly történetírói munkásságát felvillantó írások jó példái a korszak igényes forráskezelésének: az *Etel lakáról* Attila korát, az *Emlékezzünk régiokról* a honfoglalás idejének társadalmát, hitvilágát, harcmódorát tárgyalja, míg *A királyi regösökről* szóló az Árpád-korban eltűnő réteg alaposabb megismerését célozza,

nem utolsó sorban a néphagyomány (göcseji és székely regösének) segítségével hívásával. Tudását törekedett a leghitelesebb helyről meríteni, hiszen Priszkosz rétor, Anonymus, Kézai, Rogerius – és mások – krónikáit ő maga fordította le. Hogy miért érezte fontosnak az oly távoli korok világának rekonstruálását? „Minden nemzet élettapasztalása saját történelme lapjára van följegyezve, hogy belőle a jövőendő kor életbölcsest merítsen; amely nép e lapokat nem becsülné meg, azokból önismeretet, okulást, szerencsés napjaiban intő szöveget, szenvedéseiben vigasztalást és erőt nem igyekezne meríteni, az jelenét könnyelműen fecsérelné el s jövőendője zálogát dobná el magától. Ily nemzet századokon át élni sem képes, sem érdemes nem volna” (92. p.) – vallotta. Ezek az elvek vezették főműve, *A magyar vezérek kora Árpádtól Szent Istvánig*, valamint *A régi székelység* megírásakor – igaz, dédelgetett álma, a székelység monografikus igényű történetének megalkotása nem valósult meg. Nemcsak tudományos, de kifejezetten olvasmányos stílusát a XVI. századi magyar nyomdászatról írt tanulmányában is élvezhetjük.

A kötet utolsó nagy egységében Szabó Károly évtizedeket átfogó, kiterjedt szakmai levelezéséből kapunk ízelítőt. A levelezőpartnerek nevének betűrendjébe rendezett dokumentumok megidézik a XIX. század második felének magyar szellemi életét, Arany Jánostól Trefort Ágostonig. Kár, hogy a könyv összeállítója csupán rövid idézetek közlését látta célszerűnek a válogatásban – nyilván a terjedelmi határok szabtak gátat annak, hogy néhány érdekességet teljes egészében olvashasson az érdeklődő. A teljesség igénye nélkül lássuk, kikkel, mi célból állhatott kapcsolatban az Erdélyi Múzeum-Egyesület könyvtárára.

Arany Jánossal nagykörösi éveik alatt ismerkedett össze, de később a költő akadémiai főtitkári teendői nyomán hivatalosan is nexusba kerültek, amint azt Arany gyöngybetűkkel írt sorai bizonyítják. Akadnak lapokba, folyóiratokba ígért írásokat kérő, netán sürgető levelek, de a legtöbben persze bibliográfiai vagy életrajzi adatok miatt ragadtak tollat: segítséget kértek egy-egy kérdésben, illetve megköszönték azokat. Így tett Emich Gusztáv, Fejérpataky László, Fraknói Vilmos, Hellebrant Árpád, Hunfalvy Pál, Ipolyi Arnold, Nagy Iván, Orbán Balázs, Pauler Gyula, Pulszky Ferenc, Révész Imre, Szádeczky Kardoss Lajos, Szilágyi Sándor, Szinnyei József, Thallóczy Lajos, Thaly Kálmán, Toldy Ferenc – hogy csak az ismertebb neveket említsem. (Talán a levelezőpartnerek rövid életrajza elért volna a lábjegyzetekben, esetleg egy bővebb névmutatóban. Számos olyan név szerepel ugyanis a kötetben, amelyek viselői talán az erdélyi olvasók előtt sem feltétlenül ismertek. És még egy észrevétel: gyakran csupán félmondatok szerepelnek egy-egy levélből, pedig hasznos lehetett volna a szélesebb kontextusra utalás.)

Szabó Károly enciklopédikus tudásának híre hamar elterjedt, hiszen jó néhány heraldikai, genealógiai, archontológiai, névtani talányok megoldásáért fordult hozzá, és a hálálkodó sorokat olvasva úgy tűnik, ekkor sem kellett csalódnunk. Hogy valóban intézménynek számított szakterületén – és azon túl is –, mi sem igazolja jobban, mint Trefort köszönőlevele az 1882-es országos könyvészeti kiállítással kapcsolatos munkájáért. Két évvel később ennél is magasabb szintről érkezett elismerés, amikor is Rudolf trónörökös a magyar korona országainak vonatkozásában *Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képekben* című tervezett szintézis szakértőjének kérte fel őt.

A Napló és tanulmányok egyik írásának záró sorai az erdélyi művelődés kutatójának ars poeticájaként is felfoghatók: „Nekünk föl kell kutatnunk, meg kell is-

mertetnünk, meg kell magyaráznunk műveltségünk emlékeinek bármely csekélyeknek tetsző töredékeit is: mert csak ezekből fogja valaha a hivatott lángész a régi magyar nemzeti élet és műveltség igaz és hű képét megírhatni. Az ő mesteri keze majd azokat a parányi töredék adatokat, melyeket mi egy penészes oklevélből, a régi írók, népdalok és közmondások egy-egy kifejezéséből kiolvasunk, a magyar műveltség-történelem díszes épületébe egy-egy szegletkő, egy-egy ékesség gyanánt fogja beilleszteni. S akkor a romok kutatóinak, a töredékek összegyűjtőinek nevei hadd merüljenek a feledés örvényébe; csak a nemzetünk becsületére válandó mestermű legyen megalkotva, mely megvalósítja a célt, melyért mi fáradtunk: e műben lesz majd a legméltóbban kifejezve az elismerés, hogy fáradozásunk nem volt hiábavaló.” (148. p.)

(Szabó Károly: Napló és tanulmányok. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Váczy Leona. Kolozsvár, Kriterion, 2010. 205 p.)

Vasbányai Ferenc